

Hetki lyö, humanisti!

Tuire Ranta-Meyer, Laura Wahlfors ja Lasse Lehtonen

Tutkijan työ on yksinäistä puurtamista, eikä kukaan toinen pysty sitä täysin ymmärtämään. ”Totta vai tarua?”, kysyttiin valtakunnan suurilevikisimmässä lehdessä elokuussa (Laari 2020). ”Yksinhän sitä työtä tehdessä on”, vastasi eräs haastateltava ja jatkoi: ”Ei tätä työtä oikein muuten voi tehdä. Jaoin aiemmin työhuoneen viiden muun ihmisen kanssa, muttei se minun kohdallani toiminut.” Koronavirus ei ollut näiden artikkelin esiin nostamien henkilöiden elämään juuri lainkaan vaikuttanut heidän työnsä erityisluonteesta johtuen.

Nyt puoli vuotta kestäneen COVID-19-pandemian mukanaan tuoma erityistilanne on koetellut yhteisöämme eri tavoin. Yhdeltä on saatanut hävitä alta tutkimuskohde, vaikkapa elävän musiikin tilaisuudet tai taiteellisen tutkimuksen koko konteksti. Toinen ei ole päässyt keväällä tekemään arkistotutkimusta tai hankkimaan tarvitsemaansa tutkimuskirjallisuutta, kun kirjastot, arkistot ja museot sulkiivat tiiviisti ovensa, eikä edes niiden henkilökunta voinut kotoaan käsin päästä käsiksi niiden kaikkiin materiaaleihin. Kolmas saattoi kokea saavansa enemmän tehokkaita työtunteja päivään, kun työpaikalle ei saanut mennä ja kotona saattoi syventyä tutkimukseen ilman, että tarvitsi koko päivän aikana luopua aamutakista ja yöpuvusta.

Monilla työpaikoilla luotiin varsinaisten työtehtävien lomaan myös uusia tapoja huolehtia yhteisön hyvinvoinnista: jossain yksikössä oli aina aamuisin 10 minuutin etäaamukahvit ja toisessa kerran viikossa virtuaaliset taukojumppatreffit. Kaikkialla ei kuitenkaan näin toimittu. Joskus tuli ehkä vitsailtua sillä, että jos kuolisi koronaan, kuinkahan monta viikkoa tai kuukautta menisi ennen kuin kukaan tutkimuksen tai työelämän verkostoissa huomaisi kaivata. Poikkeusolojen aikana ihmisen perspektiivi tahtoo kapeutua vain selviämisen kannalta olennaiseen, eikä sosiaalisten verkostojen ylläpitäminen juuri siinä hetkessä nouse arjen prioriteeteissa korkealle. Toisaalta keväällä koettiin myös talkoohenkeä ja avuliaisuutta niitä kohtaan, joiden elämää erilaiset määräykset tai suositukset rajasivat ihan olennaisesti.

Olimme keväällä kriisin keskellä siksi, ettei viruksen leviämisestä, käyttäytymisestä ja seurauksista tiedetty juuri mitään. Siksi on selvää, että infektioauteihin, zoonoosiin, tehohoitoon tai rokotekehitykseen erikoistuneita lääkäreitä ja tartuntojen mallintamiseen perehtyneitä tilastotieteilijöitä tarvittiin eturintamaan. Nopeasti annettiin toimeksiantoja ja selvitystehtäviä niin sanotuille valtakunnan talousviisaille siitä, miten voitaisiin minimoida koronarajoitusten mukanaan tuomat negatiiviset taloudelliset vaikutukset. Ehkäpä muutamaa psykologia tai sosiaalitieteilijääkin haastateltiin, sillä hyvin turvatuissa oloissa kasvaneet saattoivat saada ahdistusoireita tai pelkotiloja sellaisen ilmiön kohdatessaan, johon yhteiskunnalla ei ollut tarjota heti tepsiviä parannuskeinoja eikä edes varmuutta terveydenhoitokapasiteetin riittävydestä.

Humanistit suurten kysymysten äärellä

Tällä hetkellä Suomessa ei ole epidemiaa. Vaikka koronan niin sanottu toinen aalto voi ehkä nostaa päätään syksyn aikana, taudista ja sen torjunnasta tiedetään huomattavasti enemmän kuin puoli vuotta sitten. Olisiko nyt humanistien aika reagoida yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja tuoda aktiivisesti esiin sellaisia näkökulmia, jotka kumpuavat heidän erityisosaamisestaan? Mitkä seikat edistävät resilienssiä, toipumista, toiveikkuutta ja paineensietoa? Mikä tuo ihmisille lohdutusta menetysten kohdatessa? Tällaisiin kysymyksiin emme yleensä pyydä vastauksia THL:n pääjohtajalta tai VTT:n materiaalitekniikan tutkimusprofessorilta. Meillä jos kellään on tarjota tutkittua tietoa ja näkökulmia, joita työksemme ammennamme historiasta, kirjallisuudesta tai vaikkapa kuorolaulun merkityksestä ihmismieltä eheyttävänä ja yhteisöllisyyttä lisäävänä tekijänä.

Taiteilla ja niihin kytkeytyvällä monipuolisella tieteellisellä tutkimuksella on pysyvä arvo aloina, joissa ”voidaan keskustella, kiistellä ja sen kautta lisätä ymmärrystämme ihmisen toiminnan ja kulttuurin luonteesta ja merkityksestä ja joiden kaikkien tutkimuskysymyksen keskiössä on todella suuret, ikuiset kysymykset siitä, mitä on olla ihminen – yksilönä ja ryhmässä” (Reisz 2020). Historiallinen tieto esimerkiksi ei ole ennakkotapaus tai kaava, jota voi soveltaa nykypäivän tilanteisiin, vaan se kannattaa mieltää keinona identifioida ihmisten käyttäytymistä ja sen seurauksia erilaisissa kriisitilanteissa.

Esimerkiksi Saksassa pitkät perinteet omaava Leopoldina-tiedeakatemia on julkaissut tutkijoiden ja tiedemaailman toimijoiden ryhmänä tuottamia kannanottoja koronakriisin selättämiseksi. Kolmas, nyt elokuussa julkaistu ”Coronavirus-Pandemie – Die Krise nachhaltig überwinden” on noussut kansainvälisestäkin esimerkin asemaan siksi, että 26 tekijästä valtaosa on muita kuin lääketieteilijöitä tai virologeja: filosofeja, tieteenhistorioitsijoita, teologeja, kasvatustieteilijöitä ja oikeustieteilijöitä on katsottu tarvittavan navigoimaan vaikeakulkuisella yksilön oikeuksien ja kansanterveyden välisellä rajapinnalla. Tällainen kokoonpano ei saanut poliitikoilta ja yleisöltä pelkästään päänsilitystä, mutta yhden raportin kirjoittajan, Max Planck -tieteenhistorian instituutin johtaja Jürgen Rennin mukaan ”kyse on monimutkaisesta, systeemisestä kriisistä, jolloin sitä pitää analysoida kaikilta mahdollisilta katsantokannoilta. Myös vihreät arvot ja kestävä kehitys ovat tärkeä näkökulma: kun kaupungistuminen on tiivistänyt ihmisten ja eläinten yhteistä elinpiiriä, zoonoosia tapahtuu yhä useammin. Covid-19 ei todellakaan ole ainoa, vaan ovella odottaa muitakin potentiaalisia pandemian aiheuttajia.”

Myös Nordrhein-Westfalenissa, Saksan suurimmassa osavaltiossa, perustettiin poikkialainen neuvoa antava asiantuntijaryhmä. Siihen kutsuttiin maailman johtava Immanuel Kant -tutkija Otfried Höffe, jonka tehtävänä oli ”tehdä hankalia kysymyksiä” ja pitää huolta siitä, etteivät asiantuntijat ohittaneet sellaisia kysymyksiä, jotka ylittivät heidän osaamis- tai mukavuusalueensa. Höffen mukaan ”tässä tehtävässä, jos jossain, filosofian parissa 2500 vuoden ajan kertynyt kokemus kysyä asioiden perusteita oli suuri etu”. (Matthews 2020.)

Perspektiiviä alojenvälisestä ajattelusta

Emme koskaan tiedä, mikä ajatus on yhtäkkiä ratkaiseva jonkin toisen tieteenalan kannalta. Vaikkapa kielenkääntäjä tai tekstianalyysin ammattilainen saattaa pystyä sanoittamaan molekyylibiologin havaintoja tavalla, joka antaa avaimet vaikeasti käsitteellistettävän havainnon ymmärtämiseen, kuvaamiseen ja hyödyntämiseen. Tämän pääkirjoituksen yksi kirjoittaja on Melartin-tutkimuksensa vuoksi perehtynyt kesällä fysiikan nobelisti, kvanttimekaniikan kehittäjä ja epätarkkuusperiaatteen luoja Werner Heisenbergin (1901–1976) elämään ja ajatteluun. On uskomatonta, että tämän matemaattisen neron ja monilahjakkuuden perustavaa laatua olevaan ymmärrykseen atomin rakenteesta vaikutti häntä muuta-

maa vuotta nuorempi, filosofiasta kiinnostunut gymnasiasti Robert Honsell. Kaksiosaisen tieteellisen nobelistielämäkerran kirjoittaneen Helmut Rechenbergin (2010, 67) mukaan ”Heisenberg laski myöhemmin juuri tämän, filosofiaan läpikotaisin perehtyneen nuoruudenaikaisen tuttavansa Honsellin *niiden kolmen henkilön joukkoon*, jotka voimakkaimmin olivat vaikuttaneet hänen äylliseen kehitykseensä.”

Heisenberg kuvaa omaelämäkerrallisessa kirjassaan *Der Teil und das Ganze* (1969), miten hän 19-vuotiaana oli partioetkellä oman ryhmänsä kanssa ja antautui sattumalta keskusteluun atomien rakenteesta. Samaa lukiota käynyt, teknisesti orientoitunut partioveri kysyi, miltä atomit oikeasti näyttävät. Onko niissä hakasia ja niitä vastaavia aukkoja, joilla ne kiinnittyivät toisiinsa? Hiljainen ja hieman syrjäänvetäytyvä Honsell oli kuunnellut tätä keskustelua ja puuttui yllättäen siihen varoittamalla näitä ”luonnontiedeuskovaisia” tekemästä liian nopeita johtopäätöksiä sellaisten oletusten perusteella, jotka perustuivat ennakkokäsitystä vahvistaviin kokemuksiin ja koeasetelmiin. Sen sijaan kannattaisi tutustua ranskalaiseen filosofiaan Malebrancheen, joka oli kiinnostunut sielusta kuvittelukykyimme alkuperänä. Malebranchen mukaan ”ihmissielu ammentaa jumalallisesta järjestä ja on siten yhteydessä jumalaan. Siitä kumpuaa ihmisen kuvittelukyky ja ne kuvat ja ideat, joiden avulla aistihavaintojen runsaus asettuu johonkin järjestykseen ja jonka avulla ne voidaan käsitteellisesti jäsentää.” Siksi Honsellin mielestä atomien rakennetta ei kannattanut lähtökohtaisesti ajatella konkreettisenä tilakonstruktiona vaan pikemminkin ajatuksellisenä rakenteena. (Rechenberg 2010, 67–68; Heisenberg 1971, 1–14.)

Filosofiaan perehtynyt lukiolainen pystyi mitä ilmeisimmin vakuuttamaan tulevan nobelistin siitä, että pelkkiin fyysisiin havaintoihin ja vain oman käsityskyvyn piiriin perustuva ajattelu voi osoittautua virheelliseksi tai tieteelliseksi umpiperäksi. Heisenbergin poikkeuksellista luonnetta ja monipuolista lahjakkuutta puolestaan osoittaa, että hän kykeni olemaan avoin täysin vastakkaiselle näkemykselle ja rakentamaan tieteellistä maailmankuvaansa sen ansiosta uuteen suuntaan.

Nyt koettu poikkeusaika suorastaan kutsuu humanisteja ottamaan kantaa ja sirottamaan viljalti ihmistieteiden pitkän historian sille suomaa näkemyksellisyyttä, nyansseja ja intersektionaalista ajattelua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Ihmiset eivät aina käyttäydy tiedon perusteella, vaan valintoihin liittyy persoonallisuuspiirteiden ja genetiikan ohella oman viiteryhmän arvot ja toimintakulttuuri. Koululaiset varmasti tietävät, että läksyt pitäisi tehdä, mutteivät silti aina tee. Obesiteetti lisääntyy länsimaisissa yhteiskunnissa, vaikka tietoa terveellisestä ruokavaliosta ei

maailmasta puutu. Siksi meidän tulisi herätellä politiikkoja, ylintä virkamiesjohtoa ja korkeakoulujen johtoa huolehtimaan siitä, että myös humanistit olisivat laaja-alaisesti edustettuina niin tutkimusryhmissä kuin toimenpidepolitiikkaa suunnittelevissa asiantuntijaelimissä.

Historiallisista jatkumoista tulevaisuuteen

Tämän pääkirjoituksen alussa lainattiin *Helsingin Sanomien* juttua tutkijan työssä monesti koetusta yksinäisyydestä. Arvoisalle lukijalle tehtiin tosin pieni jekku, sillä kyseinen kulttuurisivujen juttu ”Yksin & yhdessä” koski oikeasti kolmen kuvataiteilijan kokemuksia yksin tekemisestä ja keskinäisen yhteydenpidon merkityksestä ”Meillä ei ole mitään oppikirjaa, johon voisimme nojata miettiessämme, onko jokin asia hyvä”, he toteavat kirjoituksessa ja jatkavat: ”Kollegan tuki on siksi tärkeä.”

Myös *Musiikki*-lehdessä olemme pohtineet tapoja, joilla tutkijayhteisömme voisi kokea sekä lehden että Musiikkitieteellisen seuran vapaan keskustelun ja kollegiaalisen vuorovaikutuksen foorumiksi. Uudistuksia tarvitaan poikkeusaikana aiempaakin enemmän, ja siksi haastamme kaikki vaikkapa tuoreen Instagram-tilimme pariin. Vain meistä riippuu, millaiseksi yhteydenpito sen avulla muodostuu.

Sebastian Silénin Fredrik Paciuksen viuluduon rekonstruktiota ja Johanna Talasniemen Aulikki Rautawaaran Sibelius-ohjelmistoa tarkastelevien vertaisarvioitujen artikkeleiden sekä Sasha Mäkilän Madetojaa koskevan katsauksen, Riikka Siltasen Richard Faltin -lektion ja Tuire Ranta-Meyerin kirjoittaman kirja-arvion myötä tässä *Musiikin* vuoden 2020 kolmannessa numerossa on vahva historiapainotus. Se on tärkeä alue tutkimuskentässämme, sillä Wegelius-elämäkerran kirjoittajan Lena von Bonsdorffin (2019, 446) sanoin ”historiallisten tapahtumien jatkuva tutkiminen antaa mahdollisuuden uusiin oivalluksiin ja entistä syvempään ymmärrykseen niistä ehdoista, joiden armoilla musiikkielämämme uranuurtajat elivät, sekä siitä arvomaailmasta jonka olemme kaikki saaneet perinnöksi”.

Musiikin tämänkertaisessa numerossa on niin ikään kyse viestikapulan siirtämisestä eteenpäin. Milla Tiainen lopetti päätoimittajana toimitustaan tehtävässä kolme vuotta. Sen, minkä lehti Millassa erinomaisena asiantuntijana ja esimerkillisenä kollegana menetti, Musiikkitieteellinen seura sen sijaan onnekkaasti voitti hänen ottaessaan vuodesta 2020 alkaen seuran puheenjohtajan tehtävät vastuulleen. Lehden uutena pää-

toimittajatiimin jäsenenä toimii tästä numerosta alkaen Lasse Lehtonen. Hän on väitellyt 2018 Helsingin yliopistosta ja toimii tällä hetkellä tutkijana Tokion yliopistossa. Kiitämme lämpimästi Milla Tiaista vuosista päätoimittajana ja toivotamme Lasse Lehtosen tervetulleeksi uuteen tehtävään!

Lähteet

Bonsdorff, Lena von. 2019. *Herkulesta odottaessa. Martin Wegelius – uraauurtava musiikkipedagogi*. Suom. Sirpa Hietanen. DocMus-tohtorikoulun julkaisuja 11. Helsinki: Sibelius-Akatemia.

Coronavirus-Pandemie – Die Krise nachhaltig überwinden. 2020. Dritte Ad-hoc-Stellungnahme. National Akademie der Wissenschaften Leopoldina. Haettu 1.9.2020. https://www.leopoldina.org/uploads/tx_leopublication/2020_04_13_Coronavirus-Pandemie-Die_Krise_nachhaltig_%C3%BCberwinden_final.pdf

Heisenberg, Werner. 1971. *Physics and Beyond. Encounters and conversations*. Kääntänyt Arnold J. Pomerans alkuperäisteoksesta *Der Teil und das Ganze* (1969). Lontoo: George Allen & Unwin Ltd.

Laari, Susanna. 2020. ”Yksin & yhdessä. Kuvataiteilijat Eeva-Leena Eklund, Rauha Mäkilä ja Anna Tuori pitävät tiiviisti yhteyttä”. *Helsingin Sanomat* 15.8. Kulttuuri C1–C3.

Matthews, David. 2020. ”German humanities enlisted to end the Coronavirus lockdown”. *Times Higher Education*. Haettu 30.8.2020. <https://www.timeshighereducation.com/news/german-humanities-scholars-enlisted-end-coronavirus-lockdown>

Rechenberg, Helmut. 2010. *Werner Heisenberg – Die Sprache der Atome*. Leben und Wirken – Eine wissenschaftliche Biographie. Band 1, Die Fröhliche Wissenschaft (Jugend bis Nobelpreis). Heidelberg, Dordrecht, Lontoo, New York: Springer.

Reisz, Matthew. 2020. ”What can the humanities offer in the Covid era”. *Times Higher Education*. Haettu 20.8.2020. <https://www.timeshighereducation.com/news/what-can-humanities-offer-covid-era>